

วัตถุประสงค์การเผยแพร่ : เพื่อการศึกษาเท่านั้น
For Educational Purpose Only

เทพเพชรบางเรื่อง

ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล
ทรงนิพนธ์

ประพันธ์ภาพและสีของต้นแบบของศาสตราจารย์
ธ กุญชรพันธุ์ 2510

คำนำ

ข้าพเจ้ารู้สึกปลาบปลื้มเป็นอย่างยิ่ง ที่ศิษย์เก่าคณะ
โบราณคดี และ ศิษย์ บัณฑิต จดงาม ฉลอง ข้าพเจ้าไม่ ครอง
ข้าพเจ้าสามารถยืนยันความจริงแล้ว ข้าพเจ้าไม่สมควรที่จะ
ได้รับเกียรติเช่นนั้น จึงต้องขอขอบคุณศิษย์เก่าและศิษย์ปัจจุบัน
รวมทั้งท่านผู้เกียรติที่ได้มาร่วมงานเป็นอันมาก

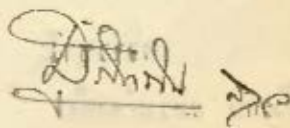
การที่บรรดาศิษย์ แสดงความ กตัญญูกตเวทีต่าคณะ
บรรดาศึกษาและอาจารย์นั้น เป็นสิ่งที่ควรสรรเสริญ ข้าพเจ้าจึง
ขอน้อมรับงามฉลองครั้งนี้ด้วยความยินดี และใคร่ขออำนาจพรให้
บรรดาศิษย์ทั้งหลาย จงประสบแต่ความเจริญรุ่งเรืองต่อไปใน
ภายภาคหน้า

ในโอกาสนี้ ข้าพเจ้าใคร่จะมีของที่ระลึกเพื่อตอบแทน
แก่บรรดาศิษย์และท่านผู้เกียรติที่มาร่วมงานในวันนั้นบ้าง จึงได้
จัดพิมพ์บทความของข้าพเจ้า ๒ เรื่อง คือ เรื่อง "วิชาโบราณ
คดีและโบราณคดี สมัยประวัติศาสตร์ ในประเทศไทย"
กับ "หลักการค้นคว้าวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์"
ลงไว้ด้วยกัน แม้ว่าเรื่องทั้งสองนี้จะได้เคยพิมพ์แล้ว แต่ก็เป็น
เรื่องหลักที่ข้าพเจ้าได้เคยเขียนไว้ และอาจกล่าวได้ว่าการที่

๗

ข้าพเจ้าได้มีเกียรติสูง ถึงได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นศาสตราจารย์ อันเป็นโอกาสที่บรรดาศิษย์ทั้งหลาย ได้ร่วมใจกันฉลองในครั้ง นี้ ก็มาจากหลักวิชาโบราณคดีเอง อย่างไรก็ตามข้าพเจ้าต้องขออภัยอีกครั้งหนึ่งว่า วิชาโบราณคดีเป็น วิชาที่ไม่ยุติ เพราะหลักฐานส่วนใหญ่ยังคงจมฝังอยู่ที่ใต้ดิน จำ ต้องขุดค้นขึ้นมาพิสูจน์กัน เหตุนี้ขอความที่ข้าพเจ้ากล่าวในวันนี้ อาจมีผิดพลาดในพริ้งนัยได้ เป็นหน้าที่ของเราคือนักโบราณคดี ทั้งหลายที่จะต้องค้นหาความจริงในเรื่องนี้ และข้าพเจ้าจะรู้สึก ยินดีเป็นอย่างยิ่งที่ข้าพเจ้าต้อง แก่ความรู้ ในวิชาโบราณคดีของ ข้าพเจ้าเนื่องจากการค้นคว้าของศิษย์ข้าพเจ้าเอง

ด้วยเหตุนี้ ข้าพเจ้าจึงหวังว่าหนังสือเล่มนี้คงจะเป็น ประโยชน์แก่ท่านทั้งหลายบ้าง ไม่มากนักขอ ข้าพเจ้าขอ อธิษฐานด้วยความหวังดีที่ข้าพเจ้ามีอยู่ต่อคณะและวิชาโบราณคดี ขอให้ท่านทั้งหลายจงประสบแต่ความสุขความเจริญโดยทั่วกัน

วันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๐

วิชาโบราณคดีและโบราณคดี สมัยประวัติศาสตร์ในประเทศไทย

วิชา โบราณ คดีเป็น วิชา ที่ศึกษา ค้นคว้า เกี่ยวกับ โบราณวัตถุสถาน โบราณวัตถุหมายถึงของโบราณที่ เคลื่อนที่ไปได้ เช่น พระพุทธรูป เทวรูป ศิลาจารึก เครื่องมือหิน เครื่องมือสัมฤทธิ์ ฯลฯ โบราณสถานได้แก่สิ่งที่เคลื่อนที่ไม่ได้ เช่น โบสถ์ วิหาร วัง สะพานหิน บ่อน้ำ ฯลฯ โดยทั่วไปสิ่งใดที่มีอายุเก่ากว่า ๑๐๐ ปี ขึ้นไป จัดเป็นของโบราณ ถ้าอายุต่ำกว่านั้นแต่เป็นของ ตึງาม จัดเป็นศิลปวัตถุ วิชาโบราณคดีต้องเกี่ยวกับการ สันนิษฐาน และต้องเกี่ยวกับสิ่งที่มนุษย์ได้ทำขึ้น ถ้า เป็นความจริงแน่นอน ไม่ต้องสันนิษฐานก็กลายเป็น ประวัติศาสตร์ไป วิชาโบราณคดีเริ่มตั้งแต่สมัยก่อน ประวัติศาสตร์ลงมาจนถึงสมัยประวัติศาสตร์ ทั้งนี้เพราะ เหตุว่า แม้ในสมัยที่มีการจดจารึก ลงเป็นลายลักษณ์ อักษรแล้ว บางครั้งก็ยังคงใช้การพิจารณาสันนิษฐาน จากโบราณวัตถุสถานเข้าประกอบอยู่นั่นเอง

หลักในการศึกษาวิชาโบราณคดี

หลักในการศึกษาวิชาโบราณคดี อาจแบ่งออกได้
เป็นหลักการ ๔ ข้อ และหลักการปฏิบัติ ๔ ข้อ

หลักการ

๑. วิธีสันนิษฐานจากสิ่งแวดล้อมที่ค้นพบ
๒. การพิจารณาศึกษาศิลปกรรมของชนชาติใน
สมัยต่าง ๆ
๓. การศึกษาภาษาและอักษรโบราณ
๔. การศึกษา จารึก ประเพณีและ ศาสนาของชน
ชาติต่าง ๆ

หลักวิธีปฏิบัติ

๑. วิธีการ ขุดค้น ตาม หลัก วิชาการ ทั้ง ทาง ด้าน
สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และสมัยประวัติ-
ศาสตร์
๒. การซ่อมรักษา โบราณวัตถุ และโบราณสถาน
ทั้งที่ก่อด้วยอิฐและศิลา

๓. การจกรายงานในเวลาชุกคั่นและตีพิมพ์เรื่อง
ออกให้แพร่หลาย
๔. การเก็บรักษาโบราณวัตถุที่ค้นพบ คือการ
จัดพิพิธภัณฑสถาน

วิชาโบราณคดีเป็นวิชาที่กว้างขวาง เหตุนี้จึง
ต้องเกี่ยวข้องกับวิชามานุษยวิทยา (Anthropology) วิชา
สถาปัตยกรรม วิชาธรณีวิทยา (Geology) และวิชา
ประวัติศาสตร์ปกรณ เป็นอย่างยิ่ง

ประวัติวิชาโบราณคดี

วิชาโบราณคดี คือการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ
โบราณวัตถุสถานและเก็บรวบรวมโบราณวัตถุนี้ เกิดขึ้น
ในประเทศอิตาลีก่อน ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๐ คือใน
สมัยฟื้นฟูศิลปวิทยา (Renaissance) ในทวีปยุโรป ใน
พุทธศตวรรษที่ ๒๓ ก็มีการขุดค้น เมือง ปอมเปอี
(Pompeii) และเฮอคิวเลเนียม (Herculaneum) ที่จม
อยู่ใต้ถ้ำถ่านภูเขาไฟเวซุเวียส ในประเทศอิตาลี ความ
นิยมในวิชาโบราณคดีนี้ ต่อมาได้แผ่ไปยังประเทศ

๔

ฝรั่งเศส อังกฤษ และ เยอรมนี แต่วิชาโบราณคดีสมัย
ปัจจุบันทั่วโลกเพิ่งเริ่มเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๖ นี้เอง คือเมื่อ
เริ่มมีการขุดค้นตามหลักวิชาการขึ้นในประเทศอียิปต์

ในสมัยปัจจุบัน ประเทศต่าง ๆ ก็ร่วมมือกันใน
วิชาโบราณคดียิ่งขึ้น จนมีการจัดตั้งสภาการพิพิธภัณฑ
ระหว่างชาติ (International Council of Museums) ภาย
หลังมหาสงครามโลกครั้งที่ ๒

ประวัติวิชาโบราณคดีในประเทศไทย

อาจกล่าวได้ว่าวิชาโบราณคดีในประเทศไทย เริ่ม
ขึ้น ในรัชสมัย พระบาท สมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
เพราะเหตุว่าพระองค์ได้ทรงเริ่มค้นเก็บรวบรวมโบราณ
วัตถุที่สำคัญไว้ก่อน และทรงสร้างอาคารสำหรับจัดตั้ง
วัตถุเหล่านั้นขึ้นภายในพระบรมมหาราชวัง พระราชทาน
นามว่า พระที่นั่งประพาสพิพิธภัณฑ์ นับเป็นครั้งแรก
ที่คำว่า พิพิธภัณฑ์ ปรากฏขึ้นในภาษาไทย ในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดฯ ให้
ย้ายวัตถุเหล่านั้นไปจัดตั้งในศาลาสหทัย และโปรดฯ

๕

ให้รวบรวม โบราณวัตถุจากเมืองเหนือลงมากรุงเทพฯไว้ยัง
กรุงเทพฯ ทั่วๆ ทั่วๆ ครั้นต่อมาจึงย้ายไปตั้งในพระที่นั่ง
๓ องค์ ในพระบรมราชวัง ในระยะนี้ สมเด็จพระ
พระยาคำรงราชานุภาพ ซึ่งขณะนั้นกำลังทรงดำรง
ตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ก็ได้ทรงรวบรวม
โบราณวัตถุถวายพระองค์เอง จัดตั้งไว้ที่กระทรวงมหาด-
ไทย และยังทรงแนะนำให้สมุหเทศาภิบาลจัดรวบรวม
ขึ้นตามมณฑลต่าง ๆ ทั่วๆ ทั่วๆ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ จึงโปรดฯ
พระราชทานพระที่นั่งและพระวิมานทั้งหมดในพระบรม
ราชวัง ให้จัดตั้งเป็นพิพิธภัณฑสถานตั้งที่ปรากฏอยู่ใน
ปัจจุบันนี้

สำหรับการรักษาโบราณวัตถุสถานในประเทศไทย
นั้น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ได้มีประกาศตรวจรักษาของโบราณ แต่ก็ไม่ได้ทำอะไร
มาก เพราะไม่มีทุนเพียงพอ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ออกประกาศพระราชบัญญัติ
ว่าผู้ใดจะนำของโบราณออกนอกประเทศ ต้องนำมาให้

เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑสถานอนุญาติเสียก่อน ในรัชกาลนี้
ได้มีการชุกคั่นโบราณสถานบ้าง เป็นต้นว่าที่พิพิธภัณฑ
จังหวัดกาญจนบุรี ในสมัยปัจจุบัน จึงได้มีการชุกคั่นอย่าง
ใหญ่ๆ หลายแห่งเป็นต้นว่าที่ตำบลคูบัว จังหวัดราชบุรี
อำเภออู่ทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และมีการบูรณะโบราณ
สถานในเมืองต่างๆ หลายแห่งที่เคยเป็นราชธานีของไทย
มาแต่โบราณเป็นต้นว่า เมืองเชียงแสน สุโขทัย พระนคร
ศรีอยุธยาเป็นต้น ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๗ เป็นต้นมา ก็มีการ
ตั้งคณะโบราณคดีขึ้นในมหาวิทยาลัยศิลปากร ทำการ
สอนจนถึงชั้นปริญญาตรี หลักสูตร ๔ ปี

ประโยชน์ของวิชาโบราณคดี

วิชาโบราณคดีมีประโยชน์ดังนี้ คือ

๑. โบราณวัตถุสถาน ย่อมทำให้ชนในชาติรู้สึก
ซาบซึ้งภาคภูมิใจในวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของตน เป็น
เครื่องผูกมัดให้กัน ในชาติ รู้สึก เป็น อันหนึ่ง อันเดียวกัน
และคงดำรงความเป็นชาติของเราไว้ได้

๒. ทำให้แต่ละชาติพยายาม สงวน รักษา สิ่งที่
บรรพบุรุษได้สร้างขึ้นไว้ และกตทอกเป็นมรดกลงมา
ถึงคน และในขณะที่เดียวกันก็จะได้พยายามสร้างและ
สงวนรักษาไว้สำหรับลูกหลานของตนต่อไปด้วย

๓. เป็นเครื่อง สอบ สอน วิ วิชา ประ วัติ ศาสตร์
เพราะบางครั้งลักษณะอักษร ที่จารึกหรือเขียนขึ้นอาจ
ผิดพลาดจากความเป็นจริง ด้วยความพลั้งเผลอ ถ้าเอียง
หรือเล้าสับต่อกันลงมาเป็นเวลาช้านาน การพิจารณา
จากโบราณวัตถุสถานอย่างพิถีพิถันระหัด อาจใช้ช่วย
สืบค้นหาความจริงขึ้นมาได้

หนังสืออ้างอิง

๑. นิท.เทศแห่งวิชาโบราณคดี ของ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์
๒. ปาฐกถาเรื่อง วิชาโบราณคดี ม.จ. สุภัทรทิศ ศิริกุล ทรง
แสดงเนื่องในงานสัปดาห์แห่งพระโคตมัญญา ณ ห้องประชุม
สภาการศึกษา มหามกุฏราชวิทยาลัย

วิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ในประเทศไทย

วิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ส่วนใหญ่เกี่ยวกับศิลปทางศาสนาทั้งสิ้น อาจแบ่งออกได้ เป็น ๒ สมัย อย่างใหญ่ ๆ คือ สมัยก่อนที่ชนชาติไทย เข้าปกครองประเทศ และสมัยที่ชนชาติไทยเข้าปกครอง แล้ว สมัยแรกแบ่งออกได้อีกเป็น ๕ สมัย คือ วัฒนธรรมเก่าที่ค้นพบในประเทศไทย สมัยทวารวดี เทวรูปรุ่นเก่า สมัยศรีวิชัย และสมัยลพบุรี สมัยหลังก็แบ่งออกได้อีก เป็น ๕ สมัยเช่นเดียวกัน คือ สมัยเชียงแสน สุโขทัย อุทอง อโยธยา และรัตนโกสินทร์

วัฒนธรรมเก่าที่ค้นพบในประเทศไทย

ที่สำคัญที่สุดก็คือ ตะเกียงโรมันสัมฤทธิ์ ซึ่งค้นพบที่ตำบลพงตึก อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี อายุก่อนพุทธศตวรรษที่ ๖ และกงหล่อขึ้นที่เมืองอวาเล็ก-ซานเคเรียในประเทศอิตาลี สมัยที่ชาวโรมันเข้าปกครอง ประเทศนั้น นอกจากนั้นก็ยังมีพระพุทธรูปแบบอมราวดีหรือแบบอนูราชปุระตอนต้น ซึ่งเจริญแพร่หลายทางอินเดีย

ตอนใต้ หรือในเกาะลังกา ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๗-๘
กันพบ ณ จังหวัดนครราชสีมา พระพุทธรูปแบบคุปตะ
(พุทธศตวรรษที่ ๑๐-๑๑) เป็นอันว่า พระพุทธรูป
ศิลาทรายสีแดง ปางประทานพร ชุกพบที่เวียงสระ
อำเภอบ้านนา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พระพุทธรูปแบบ
หลังคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๓) ซึ่งค้นพบที่
ตำบลพงศึก และพระพุทธรูปแบบปาดะ ซึ่งเจริญขึ้นทาง
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย ระหว่าง
พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๗ เป็นอันว่าพระพุทธรูป ๘ ปาง
ซึ่งค้นพบในกรูพระปรารักษ์ วัชรามุรณะ จังหวัดพระ
นครศรีอยุธยา

สมัยทวารวดี (พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๖ หรือ ๑๘)

เชื่อกันว่า อาณาจักรทวารวดีตั้งอยู่ทางภาค
กลางของประเทศไทย และศูนย์กลางของอาณาจักรก็อาจ
อยู่ที่จังหวัดนครปฐม ทั้งนี้เพราะได้ค้นพบโบราณวัตถุ
สถานสมัยนี้ อันอาจจักอายุไว้ได้ตั้งแต่พุทธศตวรรษ
ที่ ๑๒ ลงมา มากกว่าที่พบในแห่งอื่น ๆ

พระพุทธรูปแบบทวารวดี ได้รับอิทธิพลอย่างเห็นได้ชัดจากพระพุทธรูปอินเดีย แบบคุปตะและหลังคุปตะ ส่วนใหญ่สลักด้วยศิลา ที่หล่อด้วยสัมฤทธิ์ก็มีบ้าง แต่เป็นขนาดเล็ก พระพุทธรูปรุ่นแรกมักยังคงมีลักษณะพระพักตร์เป็นแบบอินเดียอยู่ แต่รุ่นหลังลงมามีลักษณะพระพักตร์เป็นชาวพื้นเมืองยิ่งขึ้น เป็นต้นว่า พระโอษฐ์แบะมากขึ้น พระขนงทำเป็นเส้นนูนและคกโค้งติดต่อกัน

ในศิลปะแบบนี้ได้ค้นพบศิลารูปธรรมจักรและกวางหมอบเป็นจำนวนมาก รูปเหล่านี้ หมายถึงพระพุทธรองค์ปาง ประทาน ปฐมเทศนา ณ อัสสัมชิตนครกทวยวันเมืองพาราณสี โดยไม่ต้องสงสัย และทำคามคติแบบเก่าครั้งก่อนนิยมสร้างพระพุทธรูป คติแบบนี้มีอยู่ในประเทศอินเดีย ครั้งศิลปะอินเดียสมัยโบราณ (พุทธศตวรรษที่ ๓ - ๖) และศิลปะแบบอมราวดีตอนต้น (พุทธศตวรรษที่ ๗ - ๘) แต่ลวดลายเครื่องประดับรูปธรรมจักรเหล่านี้ ส่วนมากฝีมือไปคล้ายคลึงกับฝีมือช่างคุปตะในอินเดีย (พุทธศตวรรษที่ ๑๐ - ๑๑) เหตุนี้ธรรม-

จักร เหล่านี้จึง อาจ เป็นฝีมือช่างสมัย ทวารวดีทำ ขึ้นเลียน
ตามแบบวัตถุที่สมณฑุต ครั้นพระเจ้าอโศกนำเข้ามาใน
อาณาจักรสุวรรณภูมิ และปัจจุบันนี้สูญหายไปเสียแล้ว
ก็ได้

ในศิลปะแบบทวารวดี ยังได้ค้นพบเครื่องดินเผา
และเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งใช้ตกแต่งสิ่งก่อสร้าง เป็นต้นว่า
ฐานพระอุโบสถ หรือเจดีย์ เป็นจำนวนมาก พระพิมพ์
ดินเผาที่ได้ค้นพบมากเช่นเดียวกัน ส่วนใหญ่คงสร้างขึ้น
เพื่อสืบอายุพระศาสนา

อาณาจักรทวารวดีอาจ ซึ่งมีศูนย์กลาง อยู่ที่เมือง
นครปฐม ทรงถูกพระเจ้าอนรรฆมหาราชแห่งเมืองพุกาม
เสด็จยกทัพมาตีได้ ในปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๖ ศิลปะ
ทวารวดีได้แพร่ หลายอยู่ใน ภาคกลาง ของ ประเทศไทย
ตลอดขึ้นไปจนถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทางภาคใต้
ก็มีบ้าง ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๓ ชาวเมืองตะไคว้ (สทบุรี)
ได้ยกขึ้นไปตั้ง อาณาจักร อีกแห่ง หนึ่ง ทางภาคเหนือของ
ประเทศไทย มีราชธานีอยู่ที่เมือง ทริภุมชัย (ลำพูน)

๑๒

ศิลปทวารวดีก็ได้ไปแพร่หลายอยู่ในอาณาจักรแห่งนี้ จน
เมื่อถูกชนชาติไทยก็ได้ในพุทธศตวรรษที่ ๑๘

สำหรับสถาปัตยกรรมในศิลปะแบบทวารวดีนั้น ที่
ยังคงสมบูรณ์ มีเหลืออยู่น้อย เท่าที่สำรวจกันมาบ้าง
แล้ว ส่วนใหญ่เป็นซากเจดีย์หรือวิหารก่อด้วยอิฐ บาง
ครั้งก่อมุมและมีบันไดลงไปข้างล่าง ที่ยังคงอยู่คือ
เจดีย์วัดกุฎี เมืองลำพูน นอกจากนั้นสถาปัตยกรรมในศิลปะทวารวดี
ก็ยังคงมีอีก ๓ แบบ คือแบบหนึ่งมีฐานเป็นสี่เหลี่ยม
องค์ระฆังเป็นรูปโอคว่ำและมียอดแหลมอยู่ข้างบน อีก
แบบหนึ่งเป็นฐานสี่เหลี่ยม องค์ระฆังเป็นรูปเหมือน
บาตรคว่ำ และมียอดทำเป็นแผ่นกลม ๆ วางซ้อนกันขึ้นไป
ข้างบนจนถึงลูกแก้ว

มีเจดีย์แบบแปลกอีกแห่งหนึ่ง คือพระธาตุนม
จังหวัดนครพนม ระยะเวลาอาจอยู่ในสมัยเดียวกับศิลปะ
แบบทวารวดี สันนิษฐานจากภาพสลักบนแผ่นอิฐ ว่า
คงสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๕

เทวรูปปูนเก่า (พุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๓)

มีเทวรูปปูนเก่าอยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งค้นพบในประเทศไทย มีลักษณะคล้ายกับเทวรูปในศิลปะแบบหลังคุปตะ คือสมัยราชวงศ์ปัลลวะ ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศอินเดีย ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เป็นอันมาก เทวรูปเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นรูปพระนารายณ์ ๔ กร ยืนถือสังข์ จักร คทา และธรรณีหรือคอกบัว สวมหมวกทรงกระบอก และนั่งผ้าลงมายาวจรคอหรือพระบาท เทวรูปเหล่านี้ส่วนใหญ่ค้นพบทางภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

ที่เมืองศรีเทพ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ ได้ค้นพบเทวรูปหลายองค์ มีลักษณะแตกต่างจากที่กล่าวมาแล้ว แต่อายุเวลากงได้เดียวกัน ส่วนใหญ่เป็นเทวรูปพระนารายณ์สวมหมวก ๘ เหลี่ยม และนั่งผ้าโจงกระเบนสั้นที่เป็นรูปพระกฤษณะก็มี พระอาทิตย์ก็มี

สมัยศรีวิชัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๔)

มีอาณาจักรหนึ่งรุ่งเรืองอำนาจขึ้นทางใต้ ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๓ - ๑๔ บางครั้งได้ปกครองเกาะ

สุมาทรา แผลมมลาญ และคินแค้นบางส่วนทางภาค
ใต้ของประเทศไทย นักปราชญ์ทางโบราณคดีเรียก
อาณาจักรนี้ว่า ศรีวิชัย และศิลปกรรมซึ่งเกิดขึ้นทาง
ภาคใต้ของประเทศไทยขณะนั้นก็ได้รับชื่อว่า ศิลปแบบ
ศรีวิชัย

ศิลปแบบศรีวิชัยได้รับอิทธิพลจากศิลปอินเดียแบบ
คุปตะ หลังคุปตะและปาละ-เสนะ ตามลำดับ โบราณ
วัตถุสมัยนี้ที่ค้นพบทางภาคใต้ของประเทศไทย จะทำด้วย
ศิลาหรือสัมฤทธิ์ก็ตาม มีลักษณะคล้ายคลึงกับของที่พบ
ในหมู่เกาะชวา และสุมาตรามาก จนยากที่จะทราบได้ว่า
สิ่งใดทำในประเทศไทย ส่วนมากทำตามพุทธศาสนาวัทธิ
มหายานทั้งสิ้น ศิลปแบบศรีวิชัยแท้ ๆ ในภาคใต้ของ
ประเทศไทยคงมีอายุอยู่มาจนถึงพุทธศตวรรษที่ ๑๘ อัน
เป็นเวลาที่ยุคนี้ค้นพบได้เข้าร่วมอยู่ในอาณาจักรสุโขทัย

ในศิลปแบบนี้ รูปพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร
สัมฤทธิ์ครึ่งองค์ ซึ่งค้นพบที่อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์
ธานี มีชื่อเสียงมาก และถือกันว่า เป็นวัตถุที่งามที่สุด

ชั้นหนึ่ง ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร พระพุทธ
รูปนาคปรก ซึ่งค้นพบที่วัดเวียง อำเภอไชยา อันเป็นของ
แปลกประหลาด เพราะพระพุทธรูปไม่ทำเป็นปางสมาธิ
แต่เป็นปางมารวิชัย ซึ่งมีน้อยมาก เหตุนี้จึงมีนักปราชญ์
บางท่านสันนิษฐานว่า พระพุทธรูปและนาคนั้นคง
ไม่ได้หล่อพร้อมกัน ที่ฐานนาคมีจารึกบอกว่าหล่อขึ้น
เมื่อ พ.ศ. ๑๗๒๖ ที่อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา ก็
ได้ค้นพบประติมากรรมสัมฤทธิ์ศรีวิชัยหลายชิ้น ที่เป็น
เทวรูปก็มี เช่น รูปพระอิศวร และท้าวเวร นอกจากนี้
นี้ก็มีภาชนะดินเผาด้วย พระพิมพ์ที่พบส่วนมากเป็น
ดินดิบ คงทำขึ้นตามประเพณีทางลัทธิมหายาน เมื่อ
เผาพระสงฆ์ที่มรณภาพแล้ว เอาอิฐธาตุโชลกเคล้ากับ
ดิน แล้วพิมพ์พระพุทธรูปหรือรูปพระโพธิสัตว์ไว้เป็น
พระพิมพ์ดินดิบ เพื่อประสงค์ปรมาตตประโยชน์ของผู้
มรณภาพเป็นที่ตั้ง

สำหรับสถาปัตยกรรมแบบศรีวิชัยนั้น มีอยู่มากที่
อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่สำคัญก็คือ พระ
บรมธาตุไชยา ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับบวรคาเจดีย์ที่
ในเกาะชวามาก

สมัยลพบุรี (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖-๑๘)

ในท้องที่ภาคกลาง ภาคตะวันออก และตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ได้ค้นพบศิลปกรรมแบบหนึ่ง ซึ่งมีทั้งที่เป็นประติมากรรมและสถาปัตยกรรม ลักษณะละม้ายกับศิลปกรรมในประเทศกัมพูชา ทางโบราณคดีกำหนดเรียกศิลปกรรมแบบนี้ว่า ศิลปแบบลพบุรี โดยเหตุที่เมืองละโว้หรือลพบุรี ได้เป็นเมืองสำคัญในยุคนั้น ก็เป็นเมืองที่อุปราชขอมเข้ามาปกครองอยู่

เนื่องจากศิลปกรรมแบบนี้ที่มีในประเทศไทย ยังค้นคว้าไม่พบอักษรจารึกยืนยันอายุแน่ชัด จึงได้กำหนดอายุสมัยอนุโลมตามแบบอย่างศิลปกรรม ในประเทศกัมพูชา ซึ่งละม้ายคล้ายคลึงกัน ศิลปแบบลพบุรีส่วนใหญ่มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๖ ลงมา วัตถุที่ค้นพบมักทำด้วยศิลาและสัมฤทธิ์ หากเป็นของเนื่องในพระพุทธศาสนา ก็มักอยู่ในลักษณะหยาบทั้งชิ้น วัตถุที่เป็นเครื่องสัมฤทธิ์คงเป็นฝีมือช่างไทยโดยเฉพาะ และได้ทำสืบเนื่องกันลงมาเป็นเวลานานจนถึงสมัยอยุธยา

ในสมัยนี้ ชอบสร้างพระพุทธรูปขนาดปรกกันมาก พระพุทธรูปขนาดใหญ่มักสลักด้วยศิลาทราย ที่หล่อด้วยสัมฤทธิ์เป็นพระพุทธรูปขนาดเล็ก ก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนมากหล่อขึ้นตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๘ ลงมา เทวรูปก็มีบ้าง สำหรับพระพิมพ์นั้น มีทั้งที่ทำด้วยดินเผาและโลหะ สำหรับเครื่องสัมฤทธิ์ที่เป็นเครื่องใช้ก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก เป็นต้นว่า เครื่องบูชา เครื่องประดับราชรถ ฯลฯ ในสมัยนี้ยังได้ค้นพบเครื่องดินเผาเคลือบสีน้ำกาสด้วย

สำหรับสถาปัตยกรรมนั้น ก็คือปราสาทหินหรืออิฐที่สร้างเป็นพุทธสถานและเทวสถาน มีทั้งที่สร้างก่อนและหลังปราสาทนครวัด ในประเทศกัมพูชา (ครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ ๑๗)

สมัยเชียงแสน (ศักราชยังไม่แน่นอน)

บัดนี้เรามาดังศิลปไทยอย่างแท้จริง แต่เดิมเราได้แยกพระพุทธรูปแบบเชียงแสน ทางภาคเหนือของประเทศไทย ออกไว้เป็น ๒ รุ่น คือรุ่นแรกเป็นพระ-

พุทธรูปที่มีลักษณะคล้ายกับพระพุทธรูปแบบปาละ ทาง
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศอินเดีย และเชื่อ
กันว่า เป็นวัตถุที่สร้างขึ้น ตั้งแต่ครั้งชนชาติไทยแรก
ลงมาถึงเป็นอิสระชนทางภาคเหนือของประเทศไทย ตั้งแต่
แคว้น พ.ศ. ๑๖๐๐ ลงมา สำหรับพระพุทธรูปแบบ
เชียงแสนรุ่นหลังนั้น เป็นแบบที่มีอิทธิพลของศิลปะ
สุโขทัยเข้ามาปนแล้ว และคงมีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษ
ที่ ๑๕ ลงมา

เมื่อไม่นานมานี้ ชาวอเมริกันชื่อนาย เอ.บี.
คริสโวลด์ ได้ค้นพบพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรก
บางองค์ ที่มีจารึกว่าสร้างขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๐๐ ลงมา
เขาจึงได้พยายามที่จะอธิบายว่า พระพุทธรูปแบบ
เชียงแสนรุ่นแรกและรุ่นหลังนั้น คงหล่อขึ้นในเวลา
เดียวกัน และมีอายุอ่อนกว่าศิลปะสุโขทัย ซึ่งเริ่มต้น
ตั้งแต่ราว พ.ศ. ๑๘๐๐ ความข้อนี้ยังน่าสงสัยอยู่ เพราะ
เหตุว่าพระพุทธรูปแบบเชียงแสนรุ่นแรกที่มีจารึกนั้น ถ้า
เทียบดูจะเห็นว่าฝีมือไม่คงามเท่าพระพุทธรูปแบบซึ่งไม่
มีจารึก และแบบหลังนี้ก็มีอยู่อีกหลายองค์ พระพุทธ-

รูปเชียงแสนรุ่นแรกแบบที่มีจารึก อาจจะอยู่ในสมัย
หลังกว่าบรรดาพระพุทธรูปที่ไม่มีจารึกก็ได้ การขุด
ค้นที่เมืองเชียงแสนหรือเมืองเก่า ที่เชื่อกันว่าเป็นเมือง
โบราณดั้งเดิมในสมัยเชียงแสนเท่านั้น ที่จะตัดสินความข้อ
นี้ได้

ในศิลปะแบบเชียงแสนรุ่นหลัง มีพระพุทธรูป
ทรงเครื่องอยู่เหมือนกัน เห็นจะหมายความว่า เป็นพระ
อนาคตพุทธเจ้า ในสมัยนี้นิยมสร้างพระพุทธรูปด้วย
แก้วและหินสีต่าง ๆ พระแก้วมรกตก็อาจเป็นพระพุทธรูป
ที่สลักขึ้นทางภาคเหนือของประเทศไทย ในระยะนี้
เช่นเดียวกัน พระพุทธรูปแบบเชียงแสนได้แพร่หลาย
ออกไปจนถึงเมืองหลวงพระบาง เวียงจันทน์และ
จัมปาศักดิ์ แต่ฝีมือสู้แบบเชียงแสนไม่ได้ พระพิมพ์
แบบเชียงแสนก็มีเหมือนกัน ส่วนมากหล่อด้วยโลหะ
รูปเทวดาหรือรูปบุคคลก็มีอยู่บ้าง

ในตอนปลายของศิลปะเชียงแสน ที่เมืองพะเยา ใน
จังหวัดเชียงราย ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๒-๒๓ มีการ
สลักพระพุทธรูปหรือเรื่องราวในพุทธศาสนาด้วยหินทราย
ฝีมืองดงามพอใช้

สำหรับเครื่องถ้วยชามนั้น ถ้วยชามสังกโลกของไทยสมัยสุโขทัย ได้ขุดมาทำอยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย ในสมัยเชียงแสนรุ่นหลังหรือเชียงใหม่ ก็ยังเห็นได้จากเครื่องถ้วยชามที่ทำขึ้น ณ เคาเวียงกาหลง อำเภอเวียงบักเป้า จังหวัดเชียงราย และที่อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ แต่ฝีมือสุ่เครื่องถ้วยชามสังกโลกสมัยสุโขทัยไม่ได้

สำหรับสถาปัตยกรรมในศิลปะเชียงแสนนั้น ส่วนมากที่ยังเหลืออยู่แสดงให้เห็นว่า เป็นฝีมือตั้งแต่ครั้งสมัยพ่อขุนเม็งรายสร้างนครเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. ๑๘๓๕ ดังมาทงนั้น เช่นพระเจดีย์สี่เหลี่ยมใกล้เชียงใหม่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลมาจากเจดีย์แบบทวารวดี ที่วัดกุฎี เมืองลำพูน สำหรับพระเจดีย์เชียงแสน ส่วนใหญ่เห็นจะเป็นแบบที่ได้รับอิทธิพลมาจากสุโขทัย ส่วนมากองค์พระเจดีย์เป็นทรงกลมแบบลังกา แต่มีฐานสูงย่อมุมคงได้แบบมาจากเจดีย์สุโขทัยที่เรียกกันว่า แบบศรีวิชัยผสมลังกา พระเจดีย์แบบนี้มีอยู่หลายแห่งทางภาคเหนือของประเทศไทย เป็นต้นว่า พระธาตุลำปางหลวง จังหวัด

ลำปาง ในบรรดาศาสนาปัตยกรรมแบบเชียงแสนมีแปลกอยู่
แห่งหนึ่ง คือวัดเจ็ดยอก หรือมหาโพธาราม ณ จังหวัด
เชียงใหม่ เป็นสถาปัตยกรรมที่เลียนแบบมหาวิหารที่
พุทธคยา ในประเทศอินเดีย เดิมเข้าใจกันว่าเป็นของที่
สร้างขึ้นตั้งแต่ครั้งพระเจ้าอโนรุทธมหาราชแห่งประเทศพม่า
ราว พ.ศ. ๑๖๐๐ แต่ภายหลังมีผู้พยายามอธิบายว่าสร้าง
ขึ้นในรัชกาลของ พระเจ้าติโลกราช แห่งเชียงใหม่ (พ.ศ.
๑๕๔๕-๒๐๒๐) สำหรับโบสถ์วิหารในศิลปะแบบ
เชียงแสนที่ยังคงอยู่ในปัจจุบันนี้ ส่วนมากเป็นสมัยหลัง
และเนื่องจากकिनแดนทางภาคเหนือของประเทศไทย ได้
ถูกประเทศพม่าเข้าครอบครอง ตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษ
ที่ ๒๑ จนมาถึงปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๓ บรรดาโบสถ์
วิหารจึงมีอิทธิพลของศิลปะพม่าเข้าปนอยู่บ้าง

สมัยสุโขทัย (พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๒๐)

ศิลปะแบบสุโขทัย เริ่มต้นตั้งแต่เมื่อกรุงสุโขทัย
เป็นอิสระ ไม่ขึ้นแก่ขอม เมื่อราว พ.ศ. ๑๘๐๐ ไปจน
ถึงราว พ.ศ. ๒๐๐๐ ศิลปะแบบสุโขทัยอาจจัดได้ว่าเป็น
ศิลปะไทยที่มีลักษณะเป็นของตนเองและงดงามที่สุด

พระพุทธรูปรุ่นแรกของศิลปะสมัยสุโขทัย ส่วนใหญ่คงสร้างด้วยปูนปั้น และมีวงพระพักตร์กลม ต่อมาจึงมีพระพุทธรูปสัมฤทธิ์มากขึ้น พระพุทธรูปสัมฤทธิ์สมัยสุโขทัยอาจแบ่งออกได้เป็น ๕ หมวด คือ

๑. หมวดใหญ่ ซึ่งมีอยู่ทั่วไป
๒. หมวดกำแพงเพชร มีลักษณะดวงพระพักตร์ทอนบนกว้างกว่าตอนล่างมาก
๓. หมวดพระชินราช
๔. หมวดวัดตระกวน เป็นหมวดที่มีศิลปะแบบเชียงแสนหรือลังกา เข้ามามาก
๕. หมวดหลัง มักหล่อเป็นพระพุทธรูปยืน ปางประทานอภัย พระพักตร์ไม่ล้ำแดงออกซึ่งชีวิตจิตใจ พระองค์ค่อนข้างแข็งแรงกระด้าง

ในสมัยสุโขทัย ชอบสร้างพระพุทธรูป ๔อิริยาบถ คือ นั่ง นอน ยืน เดิน เครื่องปั้นดินเผาที่ใช้ประดับอาคารก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก พระพิมพ์ที่ทำด้วยดินเผาและโลหะ ในสมัยนี้นิยมสร้างพระพุทธรูปตามแบบลังกาด้วย สำหรับจิตรกรรม แม้มีตัวอย่างเหลือให้เห็นอยู่น้อย

แต่ภาพสลักบน แผ่นหินซึ่งใช้เป็น เพดานอุโมงค์วัดศรีชุม
เกี่ยวกับเรื่องชาตก่าง ๆ ก็เป็นพยานถึงศิลปะในการทำ
ภาพสลักลายเส้นในสมัยนี้ ได้เป็นอย่างดี เทวรูปสัมฤทธิ์
ก่าง ๆ ก็มีอยู่หลายองค์

ในสมัยสุโขทัย มีการทำเครื่องถ้วยชาม ถ้วยดิน
เผาเคลือบ ที่เรียกว่าเครื่องสังโคต กงได้รับอิทธิพลมา
จากช่างจีน และได้ส่งออกไปขายเป็นสินค้าขายออกไกลๆ

เจดีย์แบบสุโขทัย อาจแบ่งออกได้สามลักษณะ
ใหญ่ ๆ เป็น ๓ แบบ คือ

๑. เจดีย์แบบสุโขทัยแท้ ที่เรียกกันว่า เจดีย์ทรง
พุ่มข้าวบิณฑ์
๒. เจดีย์ทรงกลมแบบลังกา
๓. เจดีย์แบบศรีวิชัยและลังกาผสมกัน

นอกจากนี้ ก็มี พระปรางค์ ที่เลียนแบบ ลพบุรี คือ
เป็นรูปปรางค์ขอม แต่แก้เป็นปรางค์ไทย คือ ทำให้
ทรงสูงชะลูดขึ้นกว่าเดิม โบสถ์วิหารของสมัยสุโขทัย
บางแห่งก็แสดงให้เห็นอิทธิพลของศิลปะลังกา วิหารวัด

ศรีชุม สร้างด้วยแผนผังแปลกประหลาด คือ มีผนัง ๒ ชั้น มีบันไดเป็นอุโมงค์อยู่กลาง ซึ่งอาจเดินเข้าไปได้จนถึง กำแพงพระพุทธรูปและหลังคา ในสมัยสุโขทัย ยังมี การตกแต่งแท่งศิลามาประกอบเป็นรั้วเลียนแบบเครื่องไม้ อีกด้วย

แม้ว่าศิลปะสุโขทัยคงอยู่ชั่วระยะเวลาอันสั้น แต่ อิทธิพลของศิลปะสุโขทัย ก็แผ่ขยายไปอย่าง กว้างขวางมาก ทั้งภาคเหนือและภาคใต้ของประเทศไทย เหตุนี้จึง อาจกล่าวได้ว่า ศิลปะสุโขทัยเป็นศิลปะที่สำคัญที่สุดใน บรรดาศิลปะไทย

สมัยอู่ทอง (พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๒๐)

ในขณะที่เกิดมีศิลปะแบบเขียงแสนชั้นทางภาคเหนือ สุดของประเทศไทย และศิลปะสุโขทัยทางภาคเหนือ ทาง ภาคกลางของประเทศไทยก็เกิดมีศิลปะแบบหนึ่งขึ้นคือศิลปะ แบบอู่ทอง ได้เคยกล่าวมาแล้วว่าดินแดนทางภาคกลาง ของประเทศไทยนั้น เคยเป็นอาณาจักรทวารวดี และต่อมาถูกขอมเข้าครอบครอง ศิลปะแบบอู่ทองจึงเป็นศิลปะ ที่มีอิทธิพลจากที่ต่าง ๆ มาผสมกัน แต่ช่างที่ทำงานเป็น

ช่างไทย พระพุทธรูปแบบอุทงอาจแบ่งออกได้เป็น
๓ แบบ คือ

๑. มีอิทธิพลของศิลปะทวารวดี และขอมผสมกัน
(พุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘)
๒. มีอิทธิพลของศิลปะขอม หรือลพบุรีมาก ยิ่งขึ้น
มีอิทธิพล ของ ศิลปะ สุโขทัย เข้า มา ปน บ้าง
(พุทธศตวรรษที่ ๑๘-๑๙)
๓. มีอิทธิพล ของ ศิลปะ สุโขทัย เข้า ปน อยู่ มาก
(พุทธศตวรรษที่ ๑๙-๒๐)

ลักษณะประจำของพระพุทธรูปแบบอุทง ก็คือ
มี ไรพระศก ชายจีวรหรือสังฆาฏี ตกเป็นเส้นตรง
ประทับขัดสมาธิราบ ปางมารวิชัย และฐานซึ่งเรียกว่า
ฐานหน้ากระดานแอ่นเป็นร่องเข้าข้างใน

สมัยอยุธยา (พุทธศตวรรษที่ ๒๐ ถึง พ.ศ. ๒๓๑๐)

ศิลปะอยุธยาเริ่มต้นตั้งแต่สมัยสมเด็จพระรามาธิบดี
ที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสร้างพระนครศรีอยุธยาขึ้น
เป็นราชธานีตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๙๓ มาจนถึงกรุงฯ ครั้ง
ที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๓๑๐

๒๖

สำหรับ พระพุทธรูปในยุค แรก นิยม ทำ ตาม อย่าง
ฝีมือช่างอุทอง แต่ต่อมาในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลก
นาถ ศิลปอุทองก็เริ่มเปลี่ยนไปเป็นศิลปะแบบอยุธยา คือ
มีอิทธิพลของศิลปะสุโขทัยเข้ามาปะปน มากยิ่งขึ้นกว่าแต่
ก่อน ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และสมเด็จพระ
พระนารายณ์ นิยมสลักพระพุทธรูปด้วยหินทรายมากขึ้น
สำหรับพระพุทธรูปทรงเครื่องก็เป็น ที่นิยมกันมากในคอน
ปลายกรุงศรีอยุธยา นอกจากนี้ในสมัยอยุธยา ยังมี
พระพุทธรูปแบบนครศรีธรรมราช พระพิมพ์ก็มักนิยม
ทำเป็นพระทรงเครื่อง อยู่ในเรือนแก้วหรือพระแสง
เทวรูปก็คงมีอยู่บ้าง

จิตรกรรมแบบ อยุธยาในสมัยแรกแสดงให้เห็นถึง
อิทธิพลของศิลปะขอม ต่อมาอิทธิพลของศิลปะสุโขทัย
ได้ค่อย ๆ เข้ามาแทนที่ศิลปะขอม ก็ยังจะเห็นได้จากภาพ
เขียนในสมุดข่อย จิตรกรรมของศิลปะอยุธยาก่อนปลาย
แสดงให้เห็นถึงลักษณะของจิตรกรรมไทยบริสุทธิ์อย่าง
สมบูรณ์ โดยมีอิทธิพลของศิลปะจีนปนอยู่บ้าง

สำหรับประติมากรรมเกี่ยวกับ พระพุทธศาสนา ก็มี
เหลืออยู่หลายชิ้น เช่น เครื่องไม้ เครื่องมุก และวัตถุที่ขุด
พบในพระเจดีย์และพระปรางค์ต่าง ๆ ในตอนปลายสมัย
อยุธยานิยมส่งเครื่องถ้วยชามเข้ามาจากประเทศจีน โดย
ส่งสายไทยออกไปเป็นแบบอย่าง เรียกกันว่า เครื่อง
เบญจรงค์

สำหรับสถาปัตยกรรมทาง พระพุทธศาสนาใน สมัย
อยุธยา นั้น อาจแบ่งออกได้เป็น ๔ ยุค คือ ยุคที่ ๑ นิยม
สร้างตามแบบสมัยลพบุรี ยุคที่ ๒ นิยมสร้างตามแบบสมัย
สุโขทัย ยุคที่ ๓ นิยมสร้างตามแบบสมัยลพบุรีอีก ยุคที่
๔ นิยมสร้างพระเจดีย์ไม้สิบสอง บรรคาโบสถ์และวิหาร
สมัยกรุงศรีอยุธยา มักทำฐานและหลังคาเป็นเส้นอ่อนโค้ง
และใช้เสากลมก่อด้วยอิฐ มีบัวหัวเป็นเสารูปบัวกลม

ทั้งแท่นรัช สมัย สมเด็จพระนารายณ์ มหาราช ลง มา
เนื่องจากมีช่างฝรั่งมารับใช้ในราชการ จึงเกิดมีการ
สร้างตำหนักและอาคารที่อยู่ด้วยวัตถุदार คืออิฐ ฐัน
ถ้วย แต่ก่อนใช้อิฐหรือหินเฉพาะแก่การสร้างศาสนสถาน
เท่านั้น

สมัยรัตนโกสินทร์ (พุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕)

สมัยรัตนโกสินทร์ เริ่มต้นตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงสถาปนากรุงเทพพระมหานคร ขึ้นเป็นราชธานี ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๒๕ ลงมาจนถึงสมัยปัจจุบัน

สำหรับพระพุทธรูปในรัชกาลที่ ๑ มิใคร่จะได้ทรงสร้าง พระพุทธรูปขึ้นใหม่ เพราะทรง พระราชศรัทธาให้เชิญพระพุทธรูปสัมฤทธิ์โบราณ ซึ่งทิ้งทรุดโทรมอยู่ที่เมืองเหนือ ลงมาบูรณะปฏิสังขรณ์ พระพุทธรูปที่สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑ ๒ และ ๓ มักมุ่งเอาความสวยงามทางลวดลายเครื่องประดับ ยิ่งกว่าสีพระพักตร์ของพระพุทธรูป ในรัชกาลที่ ๔ ทรงคิดแบบอย่างพระพุทธรูปขึ้นใหม่ แกะไขพุทธลักษณะให้คล้ายมนุษย์สามัญยิ่งขึ้น คือ ไม่มีพระเกตุมาลา และให้มีจีวรเป็นริ้ว แต่พระพุทธรูปแบบนี้ก็ไม่นิยมกัน พอถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ พระพุทธรูปก็กลับมีพระเกตุมาลาใหม่ แต่ในสมัยรัชกาลที่ ๕-๖ มีการติดต่อกับต่างประเทศกว้างขวาง จึงเกิดมีการที่จะยกย้ายสร้าง พระพุทธรูปให้เหมือน มนุษย์ยิ่ง

ชั้น คือพยายามเลียนแบบพระพุทธรูปคันธารราชของอินเดีย ในสมัยรัตนโกสินทร์นี้ นิยมสร้างรูปพระมาลัยเสด็จลงไปโปรดสัตว์นรกด้วย สำหรับเทวรูปก็มีการหล่อขึ้นใหม่บ้าง แต่เป็นส่วนน้อย

สำหรับจิตรกรรมนั้น ภาพเขียนในสมัยรัตนโกสินทร์ก็คงทำตามแบบศิลปะอยุธยา แต่อิทธิพลของศิลปินที่มีอยู่บ้างแต่ก่อนนั้นหายไป ภาพเขียนบนผนัง ในสมัยรัตนโกสินทร์ก็จะรุ่งเรืองที่สุดในสมัยรัชกาลที่ ๓ ในรัชกาลนี้มีอิทธิพลของศิลปินเข้ามาปนอยู่อีก ทั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา มีการติดต่อกับต่างประเทศทางตะวันตกมากขึ้น อิทธิพลของจิตรกรรมต่างประเทศทางตะวันตก ก็เข้ามาปน อยู่ในจิตรกรรมฝาผนังของไทย สำหรับภาพพระพุทธรูปนั้น มีอยู่มากตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ ๓ ลงมา แต่ภาพเขียนเช่นนี้ก็ยังมีมาแล้ว ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา

ประติมากรรมทางพุทธศาสนาในสมัยรัตนโกสินทร์ก็คงทำตามแบบศิลปะอยุธยา ผู้มีอิทธิพลเทียบเท่าสมัยอยุธยาได้มีอยู่ในสมัยรัชกาลที่ ๑ และ ๒ ต่อจากนั้นก็กลายลงมา

สำหรับสถาปัตยกรรมสมัยรัตนโกสินทร์นั้น ในรัชกาลที่ ๑ ๒ และ ๓ นิยมสร้างพระปรางค์กับพระเจดีย์ไม้สิบสองเป็นพื้น พระศูปกลมทรงลังกา เริ่มนิยมสร้างกันตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ ลงมา สำหรับโบสถ์วิหารในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ก็มักสร้างเลียนแบบกรุงศรีอยุธยา เป็นกันว่ายังมีฐานอ่อนโค้งอยู่ ฐานอ่อนโค้งนี้ในสมัยต่อมาก็หายไป ในสมัยรัชกาลที่ ๓ เกิดนิยมแบบอย่างศิลปะจีน โบสถ์วิหารบางแห่งที่สร้างในรัชกาลนี้ ก็ยกย้ายสร้างคล้ายแบบจีน คือยกเอาช่อฟ้าใบระกา ทางหงส์ ออกเสีย ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทรงสร้างวัดเบญจมบพิตรด้วยหินอ่อนจากประเทศอิตาลี ก็นับว่าเป็นการผสมกัน ระหว่าง วัฒนธรรม ตะวัน ออกกับ ตะวันตก

สำหรับ อาคาร บ้านเรือน ใน สมัย รัตน โกสินทร์ เรือนไม้แบบไทยก็ยังคงมีอยู่ต่อไป แต่ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ ลงมา นิยมก่อสร้างอาคารด้วยอิฐ เป็นแบบไทยบ้าง แบบจีนบ้าง และตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ลงมา จึงนิยมสร้างเลียนแบบฝรั่ง

หนังสืออ้างอิง

๑. คำนานพระพุทธรเจดีย์ ของ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาบำรงวรานุภาพ
๒. โบราณวัตถุสถานในประเทศไทย ของ ศาสตราจารย์ หลวงบริบาลบุรีภัณฑ์
๓. โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร ของ ศาสตราจารย์ ออร์ซ เซเคต์
๔. ศิลปะในประเทศไทย ของ ม.จ. สุกัณหิศ
๕. ศิลปะในประเทศไทย กรมศิลปากรจัดพิมพ์ด้วยความร่วมมือของมูลนิธิเอเชีย

หลักการค้นคว้า วิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์

การค้นคว้าในวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์จำ
ต้องอาศัยหลัก ๓ ประการ ซึ่งมีความสำคัญลบล้นกัน
ตามลำดับดังนี้คือ

๑. หลักฐานอันดับ ๑ ได้แก่หลักฐานที่สร้าง
หรือแต่งขึ้นเมื่อเหตุการณ์นั้น ๆ เกิดขึ้น คือ โบราณวัตถุ
สถาน จารึก และจกหมายเหตุ

๒. หลักฐานอันดับ ๒ ได้แก่หลักฐานที่สร้าง
หรือแต่งขึ้นเมื่อเหตุการณ์นั้นล่วงไปแล้ว ได้แก่ กำานาน
หรือ จกหมายเหตุ พื้นเมืองต่าง ๆ ที่แต่ง หรือรวบรวมขึ้น
เมื่อเหตุการณ์นั้นเกิดขึ้นแล้วเป็นเวลาหลายร้อยปี

๓. หลักฐานอันดับ ๓ ได้แก่หนังสือต่าง ๆ ที่มีผู้เขียนขึ้นในสมัยปัจจุบัน

ต่อไปนี้จะได้อธิบายขยายความของหลักฐานแต่ละอย่างตามลำดับ

โบราณวัตถุ โบราณวัตถุในภาคเอเชียอาคเนย์ ส่วนใหญ่ย่อมสร้างขึ้นในศาสนา อันได้แก่พุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ ศาสนาทั้งสองเกิดขึ้นในประเทศอินเดียด้วยกัน เราอาจยึดถือเป็นหลักได้ว่า สำหรับโบราณวัตถุรุ่นกัน ชันใดมีลักษณะคล้ายศิลปกรรมอินเดียมากที่สุดแล้ว ชันนั้นย่อมมีอายุเก่าที่สุด ต่อมาเมื่อช่างพื้นเมืองริอ่านทำคามอย่างศิลปกรรมอินเดีย ผู้มีใจจึงค่อย ๆ กลายไปเป็นของแต่ละประเทศ ฉะนั้นจึงสมควรที่เราจะกำหนดกว่าฝีมือของแต่ละประเทศนั้นมีลักษณะอย่างไรบ้าง ยกตัวอย่างง่าย ๆ บรรดาประติมากรรมที่มีใบหน้าเป็นวงรูปไข่ กว้าง มีสีหน้าอึมครึมแสดงความเมตตากรุณานั้น เป็นลักษณะของศิลป์ไทยโดยเฉพาะ และมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยจน ถึง สมัยรัตน โกสินทร์ เป็น เวลา ๗๐๐ ปี แล้ว

ฉะนั้นถ้าเราไป พบศิลปินวัตถุ ที่มีลักษณะ ดังกล่าว ไม่ว่าจะใน
ประเทศกัมพูชา ลาว พม่า หรืออินโดนีเซีย เราก็อาจ
กล่าวได้ทันทีว่าคงได้รับอิทธิพลมาจากศิลปะไทย ใน
ทำนองเดียวกันลักษณะใบหน้าที่เหลี่ยม ก็เป็นเส้นตรง
มีหนวดยู่เหนือริมฝีปาก และสีหน้าฉมึนทึบ ก็เป็น
ลักษณะของศิลปะขอมโดยเฉพาะ และมีมาเป็นเวลา
ประมาณ ๔๐๐ ปี คือ ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๓ จนถึง
พุทธศตวรรษที่ ๑๗ เหตุนี้ถ้าได้พบศิลปะดังกล่าวใน
ประเทศไทยหรือประเทศอื่น ก็คงเป็นเพราะได้รับอิทธิพล
มาจากศิลปะขอม ไม่ควรจะคิดค้นแปรรูปเป็นอย่างอื่น

วิวัฒนาการของประติมากรรม ก็ควรจะเรียนรู้เช่น
เดียวกัน เพราะเป็นประโยชน์ในการกำหนดประเภทของ
ศิลปะได้ ขอยกตัวอย่างอีกว่าเมื่อเร็ว ๆ นี้ เราได้ค้นพบ
เศียรสัมฤทธิ์ขนาดใหญ่เศียรหนึ่งใน เขตจังหวัดนครราชสีมา
เกล้าผมมุ่นเป็นชฎารูปทรงกระบอกอยู่ข้างบน มีบาง
ท่านกล่าวว่า เป็นศิลปะแบบศรีวิชัย แต่เมื่อข้าพเจ้าได้เห็น
แล้ว ก็กล่าวได้ทันทีว่าเป็นศิลปะขอมหรือลพบุรี ทั้งนี้
เพราะในศิลปะอินเดียนั้นเขามีการมุ่นมวยผมไว้เหนือศีรษะ

เข้านั้นเป็นรูปสอปซันข้างบน และชายผมนั้นก็ทอศยาวลง
มาประบ่า ลักษณะเข้านั้นมีอยู่ในศิลปะขวาและศิลปะศรีวิชัย
ด้วย คงจะเห็นได้จากรูปพระโพธิสัตว์ทหลายองค์ที่ค้นพบ
ในประเทศไทย แต่สำหรับศิลปะขอมนั้นในระยะคั้นเขา
ชอบสร้างรูปพระทริพระมาก เหตุนี้เขาจึงทำรูปพระ
อิศวรไว้ซีกขวาเกล้าผมมุ่นเป็นชฎา พระนารายณ์ไว้ซีก
ซ้ายสวมหมวกทรงกระบอก ก็การกระทำแบ่งเครื่อง
ประดับศีรษะเป็นรูปสอปซันข้างบนครึ่งหนึ่ง และรูปทรง
กระบอกอีกครึ่งหนึ่งเช่นนี้ ย่อมเป็นของยากของช่าง ใน
ไม่ช้ารูปทรงกระบอกก็เข้าครอบงำรูปสอปซันข้างบน และ
ต่อมาแม้เมื่อทำรูปพระนารายณ์ หรือพระอิศวร มุ่นมวยผม
ช่างขอมก็จะทำมุ่นมวยผมนั้นเป็นรูปทรงกระบอกและชาย
ผมที่ทอศลงมาประบ่าก็จะหายไป ด้วยเหตุนี้เมื่อเห็นเศียร
สัมฤทธิ์คั้งกล่าวเกล้าผมมุ่นเป็นชฎารูปทรงกระบอก ไม่มี
ชายผมประบ่า ข้าพเจ้าจึงกล่าวได้ทันทีว่าเป็นศิลปะขอม
หรือลพบุรี หาใช่ศิลปะศรีวิชัยไม่

นอกจากนี้วิวัฒนาการของเครื่องประดับหรือเครื่อง
แก่งกายของประติมากรรม ก็อาจใช้กำหนดอายุของ

ประติมากรรมเหล่านั้นได้เช่นเดียวกัน เรื่องเช่นนี้ข้าพเจ้า
ได้เคยกล่าวมาหลายครั้งแล้ว จึงจะไม่ขอก้าวซ้ำในที่อีก

โบราณสถาน การพิจารณาอุโบสถสถานก็ควร
จะพิจารณาอย่างละเอียดว่าอยู่ในศิลปะแบบใด ยกตัวอย่าง
ง่าย ๆ ข้าพเจ้าได้เคยเห็นบางท่านกล่าวเปรียบเทียบว่า
พระปรางค์สามยอดที่จังหวัดลพบุรีนั้นมีลักษณะคล้ายคลึง
และคงได้รับอิทธิพลมาจากบรรดาพระที่สร้าง ณ มาวตี-
ปรัมในประเทศอินเดียสมัยราชวงศ์ปัลลวะ ในสมัยหลัง
คุปตะ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เรื่องนี้ถ้าเปรียบเทียบ
ดูให้ถี่ก็จะเห็นว่าสถาปัตยกรรมทั้งสองแห่ง มีลักษณะแตก
ต่างกันหลายประการ บรรดาพระที่มาวตีปรัมเป็นศาสน-
สถานที่สลักจากก้อนหิน มีหลังคาซ้อนกันเป็นชั้น ๆ
เพียงไม่กี่ชั้น และแต่ละชั้นก็ใช้รูปจำลองย่ออาคารนั้น
เองเป็นเครื่องประดับ หน้าห้องที่ไว้เทวรูปก็มีแนวเสา
ซึ่งประกอบด้วย บัวหัวเสา รูปผ้าโพกหัว เข็มที่รองรับช่อ
อยู่ข้างบน และข้างล่างที่เชิงเสาก็มีรูปสิงห์หนึ่งเป็นเครื่อง
ประกอบ สองหันยื่นมาคู่พระปรางค์สามยอดที่จังหวัด
ลพบุรีดูบ้าง จะเห็นว่าใช้แสงและปูนปั้นประกอบในการ

๓๗

ก่อสร้าง หลังจากเป็นชั้น ๆ ขึ้นไป และใช้กลีบขนุนคือ แผ่นศิลารูปสามเหลี่ยมสลับเป็นรูปทิวเขา ภูเขา หรือทวาร บาลประกอบ หาใช้รูปจำลองอาคารไม้ เสาเองก็มีอยู่แต่ เฉพาะที่อิงประตู เป็นเสา ๘ เหลี่ยมมีลายวงแหวนจำนวน เท่ากันประดับอยู่เป็นระแอะ ๆ ลักษณะดังกล่าวมานี้มีอยู่ในศิลปะขอม แบบบายน สมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทั้งสิ้น ฉะนั้นจึงไม่ต้องสงสัยเลยว่า พระปราสาทสามยอดที่จังหวัด ลพบุรีนั้นช่างขอมสร้างหรือสร้างตามแบบศิลปะขอม

ลวดลายที่ใช้ประดับ สถาปัตยกรรม ก็เป็นสิ่งที่ จะ ต้องศึกษาพิจารณาเช่นเดียวกัน ยกตัวอย่างว่าลายวงโค้ง เหนือประตูหรือหน้าต่าง ในศิลปะอินเดียชอบใช้เป็น ลายหน้ากาล (ราหู) หรือเกียรติมุขหรือกิริติมุขอยู่ตรง กลาง เป็นลายหน้าสัตว์มองเห็นทางคานหน้า ไม่มีริม ฝีปากล่าง ลายนี้อยู่ตรงกลางเหนือวงโค้ง ที่ปลายวงโค้ง ทั้งสองข้างทำเป็นรูปมกร คือจระเข้แค่มึงวงเหมือนช้าง แลเห็นหมกทั้งตัวและหันหน้าเข้าหากัน งามปลายวงโค้ง นั้น เมื่อลายเช่นนี้เดินทางเข้ามาถึงเกาะชวา ก็เปลี่ยน

แปลงมีลักษณะพิเศษ ของตนเอง โดยเฉพาะ คือ สายหน้า
กาลหรือราหูข้างบนวงโค้งยังคงอยู่ แต่ลายมกร ๒ ข้าง
คงเหลือแค่หัว หันหน้าออกและใช้วงอีกวงอยู่ปะอยู่
ที่เป็นเช่นนี้เพราะช่างชาวยุคคิดว่า หน้ากาลหรือราหูนั้น
กำลังอมมกรอยู่ ๒ กว และวงโค้งนั้นก็คือกัวของมกร
นั่นเอง ลักษณะสายทั้งกล่าวเป็นของศิลปินชาวไทยเฉพาะ
และถ้าเราไปพบ ณ ที่ใด ก็อาจจะกล่าวได้ทันทีว่าได้รับ
อิทธิพลมาจาก ศิลปิน เช่นใน ศิลปินอม ราม พ.ศ.
๑๓๕๐-๑๔๐๐ เป็นต้น ถึงในบรรดาศิลปินในประเทศ-
ไทยเราเองก็เป็นเช่นเดียวกัน บัดนี้เราควรหันไปพิจารณา
ลายเช่นนี้บนหน้าบันของพระปราสาท ที่สร้างรายล้อม
รอบพระมหาธาตุองค์กลางที่วัดมหาธาตุกลางเมืองสุโขทัย
เก่าคูบัว ลายคงเป็นลายวงโค้งเช่นเดียวกัน แต่
ลายหน้ากาลหรือราหูบน ยอดวงโค้ง ได้กลายเป็นลายหน้า
สิงห์ไปแล้วเพราะเหตุว่ามีริมฝีปากล่าง ปลายวงโค้งทั้ง
สองข้างเป็นลายมกรแลเห็นหมดทั้งกัว หันหน้าเข้าหากัน
กำลังอมปลายวงโค้งนั้น ลักษณะเช่นนี้ไม่ปรากฏในศิลปิน
ชาว แต่ปรากฏในศิลปินอินเดียภาคใต้และศิลปินลังกา ก็

เมื่อเราทราบแล้วจากศิลาจารึกว่าในสมัยสุโขทัย ไทยเรา
ได้รับพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์มาจากเกาะลังกา เหตุ
นี้จึงสมควรสันนิษฐานว่าลายเซ็นนี้ ก็คงได้รับแบบอย่าง
มาจากเกาะลังกาเช่นเดียวกัน

จารึก สำหรับจารึกนั้น นอกไปจากข้อความใน
จารึกแล้ว ภาษาที่ใช้ก็เป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะ
ภาษาพื้นเมือง ทั้งนี้เพราะเหตุว่าจารึกนั้นคือ ประกาศ
จารึกมิใช่ศิลาฤกษ์ที่เมื่อจารึกแล้วก็ฝังไว้ใต้อาคาร ไม่
ต้องการให้ผู้อื่นอ่านอีกต่อไป เมื่อมีจารึกแล้วต้องมีผู้อ่าน
แม้ว่าในขณะนั้นจะยังมีผู้อ่านหนังสือออกน้อย แต่ก็ต้อง
มีผู้อ่านได้บ้าง และผู้สร้างจารึกก็คงหวังว่าผู้อ่านออกจะ
ได้เผยแพร่ให้ผู้ที่ยังอ่านหนังสือไม่ออกทราบกันต่อไป
ในประเทศก็มีพวกราชามีท้าวอย่างว่า รวบรวมแก่พุทธศตวรรษ
ที่ ๑๒ เป็นต้นมา จารึกจะกล่าวสรรเสริญเทวดาคด้วยภาษา
สันสกฤต ทั้งนี้เพราะภาษาเป็นภาษาของนักปราชญ์
ต่อจากนั้นเมื่อพรรณนาดังสิ่งของที่ถวายเป็นแก่ศาสนสถาน
ก็จะใช้ภาษาพื้นเมือง ที่เป็นเช่นนี้ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเพราะ
เขาต้องการให้ประชาชนโดยทั่วไปอ่านออกเข้าใจ จะได้

อนโมทนาและไม่มาล่องเงินในสิทธิของ ศาสนสถานเหล่านี้
นี่ ลอยยกตัวอย่างง่าย ๆ ว่า ถ้าเราจะสร้างวัดไทย
ขึ้นที่พุทธคยาในประเทศอินเดีย และขณะนั้นยังไม่มี
การพิมพ์หนังสือ ถ้าเราจะสร้างจารึกกำหนดพื้นที่ของ
วัดและสิ่งของที่ถวายไว้แก่วัด เพื่อมิให้ผู้ใดมาล่องเงิน
สิทธิเหล่านี้แล้ว เราจะใช้จารึกภาษาอะไร ข้าพเจ้า
หวังว่าท่านผู้อ่านคง จะเห็นพ้อง กับข้าพเจ้าเป็นแน่ ว่าเรา
คงใช้ภาษาเขมร เพราะถ้าใช้จารึกภาษาไทยแล้วจะไม่มี
ประโยชน์อันใดเลย ด้วยเหตุนี้ภาษาพื้นเมืองที่ใช้ใน
จารึกจึงสำคัญมากเพราะเป็นเครื่องสื่อให้เห็นว่า ในขณะ
นั้นประชาชน ที่อยู่ในท้อง ที่นั้นกั้นพบ จารึกเหล่านี้ส่วน
ใหญ่พูดภาษาอะไร และด้วยเหตุนี้เองนักปราชญ์หลาย
ท่านจึงลงความ เห็นว่า ประชาชน แห่งอาณาจักรทวารวดี
เป็นมอญ เพราะเหตุว่าได้ค้นพบศิลาจารึกภาษามอญ
โบราณ รวบรวมพุทธศตวรรษที่ ๑๒ - ๑๓ ทั้งที่เมือง
นครปฐมและลพบุรี นอกจากนี้จารึกดังกล่าวก็เป็นจารึก
ที่แสดงถึงการถวายของไว้แก่วัดในพุทธศาสนาด้วย ที่
เมืองลำพูน (อาณาจักรหริภุญชัย) ซึ่งตามตำนานกล่าวว่า
นางจามเทวี ใค้อพยพขึ้นไปตั้งถิ่นฐาน จากเมืองลพบุรีใน

พุทธศตวรรษที่ ๑๓ ก็ได้ค้นพบจารึกภาษามอญในพุทธศตวรรษที่ ๑๗ แสดงถึงการถวายเป็นไว้ในวัดและการซ่อมแซมวัดเช่นเดียวกัน การที่จะใช้คำนานหรือจกหมาย เหตุที่แก่งขันในสมัยหลังอ้างว่า ประชาชนในอาณาจักรทวารวดีและหริภุญชัยเป็นไทยนั้น หาเป็นการเพียงพอที่จะลบล้างหลักฐานอันนับ ๑ คือ จารึกใต้ไม้ ต่อเมื่อใดเราได้ค้นพบจารึกภาษาไทยที่เก่าถึงขนาดนั้น และมากกว่าจารึกภาษามอญแล้ว เราจึงจะอาจกล่าวได้ว่า ในสมัยนั้นมีประชาชนคนไทยอยู่มากกว่ามอญ

เมื่อกล่าวถึงเพียงนี้แล้ว เราอาจมาย้อนถกมมกลับได้ว่าเพราะเหตุใดพระเจ้าตีไทย เมื่อทรงผนวชที่วัดป่ามะม่วง จึงทรงสร้างจารึกถึง ๓ ภาษา ได้แก่หลักภาษาบาลี ภาษาไทยและ ภาษาเขมร เราอาจตัดหลักภาษาบาลีออกไปได้เพราะเป็นภาษาที่ใช้ในศาสนาเช่นเดียวกับภาษาสันสกฤต หลักภาษาไทยก็เพื่อให้ประชาชนคนไทยอ่าน หลักภาษาเขมรนั้นข้าพเจ้าเข้าใจว่าเพราะในขณะนั้นในราชอาณาจักรสุโขทัยยังคงมีชนชาติ เขมร อาศัยอยู่เป็นจำนวนมากและอยู่ภายใต้การปกครองของไทย พระเจ้า

ดิไทยจึงทรงสร้างจารึกหลักภาษาเขมรขึ้น เพื่อให้ชน
ชาติเขมรได้พระราชอำนาจของพระองค์รู้สึกชื่นชมในกา
รเสด็จออกทรงผนวช ทรงมีไชยทรงสร้างจารึกขึ้นเพื่อหวัง
ให้ชาวเขมรเดินทางเข้ามาอ่านจาก ประเทศกัมพูชาเป็นแน่
โดยเทกนี้สำหรับจารึกภาษาพื้นเมือง เราจึงอาจคงหลัก
ได้ว่า ถ้าค้นพบ ณ ที่ใดโดยไม่ถูกภัยที่มาแก่ก่อนแล้ว
ก็หมายความว่าในขณะที่สร้างจารึกนั้น ณ ที่องค์นั้นคงกล่าว
มีประชาชนที่พูดภาษาในจารึก อาศัย อยู่เป็น จำนวน มาก
ในทำนองเดียวกันผู้สร้างจารึกก็ไม่จำเป็นจะต้อง เป็นชน
ชาตินั้นหรือพูดภาษานั้นด้วย เพราะถ้าเราพบศิลาจารึก
ภาษาเขมรของพระเจ้าตีไทยเพียงหลักเดียว และ
สันนิษฐานว่าพระเจ้าตีไทยเป็นเขมรแล้วไซ้ เราก็คงจะ
ต้องผิดเป็นแน่แท้

จดหมายเหตุ สำหรับวิชาโบราณคดีในภาคเอเชีย
อาคเนย์ จดหมายเหตุที่สำคัญก็คือ จดหมายเหตุจีน
ก่อนหน้านั้นจึงถึงจดหมายเหตุของชาวยุโรป และจดหมายเหตุ
ของพ่อค้าชาวอาหรับตามลำดับ

เมื่อได้กล่าวถึงเอกสารฉบับ ๑ เช่นนี้แล้ว
ข้าพเจ้าจึงใคร่ขอแสดงความเห็นส่วนตัวของข้าพเจ้าไว้ ณ
ที่นี้ ๒ ข้อ คือ

๑. เรื่องอำนาจของขอม ที่แผ่เข้ามา ปกครองดิน
แดนที่เป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลางของ
ประเทศไทย ตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๘ นั้น เรื่อง
นี้ข้าพเจ้า เห็นว่าไม่มีทางที่จะโต้แย้งให้เห็น เป็น อย่างอื่น
ไปได้ ทั้งนี้เพราะอิทธิพลของขอมนั้นมีแสดงอยู่ทั้ง
ทางด้านศิลาจารึก และโบราณวัตถุสถานอันเป็นหลักฐาน
ฉบับ ๑ ทั้งสิ้น กำนานหรือจดหมายเหตุพื้นเมืองซึ่ง
แก่งขึ้นในระยะหลังย่อมไม่สามารถคัดค้านได้ ในสมัยพระ
เจ้าชัยวรมันที่ ๗ (พ.ศ. ๑๗๒๔-ราว พ.ศ. ๑๗๖๑) มหา
ราชองค์สุดท้ายแห่งประเทศกัมพูชานั้น จารึก ณ ปราสาท
พระขรรค์ได้กล่าวว่าพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้ทรงสร้าง
พระพุทธรูปฉลองพระองค์ทรงพระนามว่า "ชัยพุทธ
มahanad" และได้ทรงส่งพระพุทธรูปเหล่านี้ ๒๓ องค์
ไปประจำอยู่ ณ ทามเมืองต่าง ๆ ในราชอาณาจักร อันมี
ชื่อเมือง สทบุรี สุพรรณ ราชบุรี เพชรบุรี และเมือง

๕๕

สิ่งที่ยังมีอยู่ นอกจากนี้ยังทรงสร้างที่พิกคนเดินทาง
อีก ๑๗ แห่ง ตามระยะการเดินทางจากเมืองพระนคร
(Angkor) ในประเทศกัมพูชา มายังปราสาทหินพิมาย
บนที่ราบสูงโคราชอีกด้วย ถ้าเราได้หลักฐานเพียงเท่านั้น
เราก็อาจจะกล่าวได้ว่าจารึกนั้นอวดอ้างเกินความจริง แต่
ถ้าเราได้ไป สืบตรวจดูตาม สถานที่ดังกล่าวใน ประเทศไทย
ก็จะเห็นว่ามี โบราณ วัตถุสถาน สันนิษฐาน ยืนยัน จารึก ณ
ปราสาทพระขรรค์ทั้งสี่ เป็นต้นว่า ที่เมืองลพบุรีก็มี
พระปรารักษ์สามยอด ฯลฯ เมืองสุพรรณบุรีก็มีพระพุทธรูป
นาคปรกในศิลปะขอมแบบบายอนสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗
เมืองราชบุรีก็มีวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ซึ่งมีกำแพงก่อ
ด้วยศิลาล้อมมีทับหลังสลักเป็น พระพุทธรูป ประทับอยู่ใน
ซุ้มเรือนแก้วเหมือนกับกำแพงที่ปราสาทบันทายกเคีย ณ
เมืองพระนครซึ่งพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงสร้างทุก
ประการ เมืองเพชรบุรีมีปราสาทหินวัดกำแพงแดง
ซึ่งมี โคปุระ หรือ ซุ้มประตู ก่อแบบ พระเจ้า ชัยวรมัน ที่ ๗
ก็มีหน้าต่างออก ครึ่งหนึ่งและ อีกครึ่ง หนึ่ง ทำเป็น ลูกกรง
เมืองสิงห์ในเขต จังหวัดกาญจนบุรีมี ปราสาทขอม ๕ องค์

๔๕

ตั้งอยู่กลางเมืองและยังมีซากทวารบาลแบบบายน คือ
ศิลปะขอมสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ วางตั้งอยู่หน้าปราสาท
นั้นด้วย สำหรับที่พิกคนเดินทางที่ว่ามีอยู่ ๑๗ แห่ง ทั้ง
แก่เมืองพระนครในประเทศกัมพูชามาจนถึง ปราสาทหิน
พิมายนั้นก็ได้ค้นพบแล้ว ๘ แห่ง ทั้งเมื่อเร็ว ๆ นี้ยัง
ได้ค้นพบประติมากรรมศิลาของขอมในศิลปะแบบนครวัดที่
ศาลาผาแดง เมืองสุโขทัยเก่า และพระพุทธรูปใน
ศิลปะแบบบายนของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ณ วัดพระพาย
หลวง นอกเมืองสุโขทัยเก่าด้วย ก็เมื่อหลักฐานทั้งทาง
ด้านจารึก และโบราณ วัตถุสถาน อันเป็นลำดับ ๑ ทั้งสิ้น
รับรองต่อกันอย่างมั่นคงเช่นนี้แล้ว จะไม่ให้เชื่อ
ถือว่าขณะนั้น อำนาจของ ขอมได้แผ่เข้ามาในประเทศไทย
อย่างไรได้ อย่างไรก็ดี อำนาจเช่นนี้อาจเป็นแค่
เพียงในนาม เฉพาะ บางแห่ง ในขณะที่ ก็มีแคว้น
ไทยที่มีอำนาจปกครองเป็นแห่งๆ อยู่แล้ว และอาจขึ้น
อยู่แก่ขอมเฉพาะแต่ในนามเท่านั้น เรื่องเช่นนี้ข้าพเจ้า
เห็นว่าศิลาจารึกของไทยเราเองก็สนับสนุน คือศิลาจารึก
วัดศรีชุมที่กล่าวว่า “พ่อขุนผาเมืองจึงอภิเสกพ่อขุนบาง

กลางท้าวเจ้าเมืองสุโขทัย ให้ทั้งชื่อคนแก่พระสหาย
เรียกชื่อศรีอินทรพคินทราทศย์ นามเดิมกมรเตงอัญญา
เมือง เมื่อก่อนคือพี่เจ้าเมืองศรีโสธรปุระ ให้ลูกสาว
ชื่อนางสิขรมหาเทวีกับขันไชยศรี ให้นำมเกลียวแก่พ่อ
ขุนผาเมือง” พี่เจ้าเมืองศรีโสธรปุระก็คือพระราชา
ขอมนั่นเองและอาจเป็นพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ หรือพระเจ้า
อินทรวรมันที่ ๒ ผู้ครองราชย์ต่อมา พระองค์ได้
ประทานพระราชธิดา พระแสงขรรค์ชัยศรี และ
ตำแหน่ง ศรีอินทร ปคินทราทศย์ แก่พ่อขุนผาเมือง ก็เพื่อ
แสดงว่าพระองค์อยู่ในตำแหน่งสูงกว่า ประเพณีการ
ให้ตำแหน่งเช่นนี้ ย่อมแสดงอยู่เสมอว่า ผู้ให้มี ตำแหน่งสูง
กว่า ทั้งเราอาจจะเห็นได้จากจดหมายเหตุจีนเป็นต้น
พ่อขุนผาเมืองเองเมื่อมอบ ตำแหน่งของตนให้แก่ พ่อขุน
บางกลางท้าว ก็ตั้งตนเองว่าสูงกว่าดังในศิลาจารึกใช้
คำว่า “อภิเสก” แต่น่าเสียดายที่เราไม่สามารถทราบ
เรื่องราวของราชวงศ์พ่อขุนผาเมืองไปได้ดีกว่านี้ จึง
ไม่สามารถทราบอะไรได้ มีบางท่านก็ค้นคว้าแล้วเช่น
นี้โดยยกตัวอย่างว่า “สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถกรุง

๔๗

ศรีอยุธยาได้โปรดให้ราชทูตอัญเชิญพระราชสุพรรณบัฏที่จารึกพระนามพิเศษว่าพระมหาธรรมราชาธิบดี พร้อมด้วยราชบรรณาการจำนวนมากไปถวายแก่สมเด็จพระเจ้าปิฎกธรรmgrุหงสาวดี แห่งรามัญประเทศ ทั้งนี้ก็ใ้หมายความว่าเป็นเรื่องที่พระราชาธิบดีพระราชทานแก่เจ้าประเทศราช แต่เป็นการแสดงความผูกพันหรือเสริมพระราชไมตรีระหว่างประเทศโดยตรง” การถวายพระนามหรือตำแหน่งเช่นนี้ข้าพเจ้า เห็นว่าเราควรจะแบ่งออกเป็น ๒ แบบ คือแบบหนึ่งเป็นพระนามทางศาสนาเช่น “มหาธรรมราชา” หรือ “ศรีธรรมราชา” เป็นต้น พระนามเช่นนี้ย่อมไม่หมายความว่า ผู้ตั้งตำแหน่ง ต้องมีอำนาจสูงกว่า เพราะเป็นการยกย่องทางค้ำศาสนาเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันถ้าเป็นพระนามทางค้ำการเมืองหรือพระนามตามทางราชการแล้ว ผู้ให้ย่อมถือตนว่าสูงกว่าเสมอ ประเพณีการตั้งตำแหน่งทางราชการเช่นนี้ยังคงใช้อยู่จนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อนักองคค์กังวลศึกจึงไปครองประเทศกัมพูชา พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็พระราชทานพระนามไปว่าสมเด็จพระ

ท้าวศรีวิกรม์ราชบริพาร เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเสวยราชย์ ทรงแก้สร้อยพระนามสมเด็จพระท้าวศรีวิกรม์ก็เพื่อแสดงว่า พระองค์ทรงอยู่ใน ตำแหน่งสูงกว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ตำแหน่งพระเจ้าอินทวิชยานนท์ พระเจ้าเชียงใหม่ และพระเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช พระเจ้าน่าน ก็ตั้งไปจากกรุงเทพฯ ทั้งสิ้น

๒. คำว่า “ขอม” และ “เขมร” นั้น ข้าพเจ้าเห็นมีความหมายเท่ากับคำว่า “สยาม” กับ “ไทย” นั่นเอง คือคำว่า “ขอม” เป็นคำที่ชนชาติอื่นโดยเฉพาะชนชาติไทยใช้เรียก ส่วนคำว่า “เขมร” นั้น เป็นคำที่เขาเรียกตัวของเขาเอง จนปัจจุบันนี้ข้าพเจ้าก็ยังไม่เห็นมีท่านผู้ใดสามารถใช้ หลักฐานอันดับ ๑ เป็นต้นว่าจารึกมายนันนี้ได้เลยว่า “ขอม” กับ “เขมร” นั้นเป็นคนละเชื้อชาติ อย่างไรก็ดีเรื่องนี้ข้าพเจ้าก็ยินดีที่จะรับฟังความเห็นจากท่านผู้อ่านต่อไป

ตำนานพรอลดหมายเทศพนเมือง กำนันหรือจกหมายเทศพนเมืองเป็น เอกสาร ที่แต่ง หรือรวบรวมขึ้น

หลังจากเวลาที่เหตุการณ์ เหล่านั้นเกิดขึ้นแล้วหลายร้อยปี
ด้วยเหตุนี้จึงจัดเป็นหลักฐานอันดับ ๒ และจะพึงควร
เชื่อถือก็ต่อเมื่อมีหลักฐานอันดับ ๑ มาสนับสนุนหรือไม่
ขัดกับหลักฐานอันดับ ๑ เท่านั้น เราพึงระลึกไว้ว่าผู้
แต่งตำนาน หรือจดหมายเหตุ พื้นเมืองย่อม รวบรวม เรื่อง
ขึ้นจากหลายทาง บางเรื่องก็เป็นความจริง บางเรื่อง
ก็ไม่เป็นความจริง หรือเป็นความจริงแต่ได้เล่าสืบต่อกัน
ลงมาเป็น เวลานานจนผิดเพี้ยนไป จากความจริงอย่าง
สิ้นเชิง เหตุนี้เรื่องใดที่มีหลักฐานอันดับ ๑ มาสนับสนุน
เราก็ควรเชื่อถือแต่เฉพาะเรื่องนั้นตอนนั้น ไม่
ควรเชื่อถือว่าเป็นเพราะเหตุว่าเรื่องนั้นถูกต้อง เหตุนี้จึง
ควรเชื่อถือหนังสือตำนานหรือจดหมายเหตุเล่มนี้ไปตลอด
ทั้งเล่ม เพราะเรื่องอื่น ๆ อาจจะไม่มีมูลความจริงเลยก็
ได้ นอกจากนั้นการใช้หลักฐานอันดับ ๒ ด้วยกันคือ
หนังสือเรื่องอื่น ๆ ที่แต่งขึ้นในเวลาใกล้เคียงกันหรือแต่ง
ขึ้นในภายหลัง ว่ามีข้อความคล้ายคลึงกันจึงสมควรเชื่อ
ถือว่าเป็นเรื่องถูกต้องนั้น ข้าพเจ้าก็ไม่เห็นด้วยอีกเพราะ
เหตุว่าหนังสือเล่มแรกเล่มเดียว อาจมีผู้อ้างอิงหรือคัด

ลอกไปเป็นหนังสืออื่น ๆ ในสมัยต่อมา หรือสมัยใกล้ เคียง
กันอีก ๓-๔ เล่ม ฉะนั้นจะไปยึดถือว่าหนังสือเหล่านั้น
มีหลักฐานสนับสนุนหนังสือเล่มแรกว่าเป็นความจริงอย่าง
ไรได้ เรื่องเช่นนี้ข้าพเจ้าได้เคยกล่าวมาแล้วในที่ประชุม
สัมมนา แต่ก็ยังมีบางท่านกล่าวคัดค้านอีกว่าหนังสือเล่ม
แรกนั้นไม่ได้มีข้อความโอ้อวดเลย ฉะนั้นควรเชื่อถือ
ได้ เรื่องเช่นนี้ข้าพเจ้าก็ไม่ได้เห็นด้วยอีก เพราะความ
สำคัญมิได้อยู่ที่ว่าโอ้อวดหรือไม่โอ้อวด ความสำคัญอยู่
ที่ว่าเชื่อถือได้หรือไม่ได้ต่างหาก ยกตัวอย่างตำนาน
คอนคันของชนชาติไทย แม้จะโอ้อวดว่าเคยยกกองทัพ
ไปตีประเทศจีน แต่ถ้ามีจดหมายเหตุจีนอันเป็นหลักฐาน
อันดับ ๑ เพราะเหตุว่าเขียนขึ้นในระยะนั้นรับรองแล้ว
เราจึงจำเป็นต้องเชื่อ ถึงโอ้อวดปานนั้นก็สมควรที่จะ
เชื่อถือ

สำหรับเรื่องตำนานหรือจดหมายเหตุพื้นเมืองของ
ไทยเหล่านี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าสมควรที่จะมีการคัดค้นหา
หลักฐานทางก้าน โบราณวัตถุสถานเพื่อพิสูจน์คำกล่าวใน
ตำนานหรือจดหมายเหตุเหล่านั้นว่ามีความจริงหรือไม่

เพียงใด ข้าพเจ้าเชื่อในพระคำริชของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรม
พระยานริชราณ วัคทีวงศ์ที่ เคย ทรงไว้ ในหนังสือ สาส์น
สมเด็จพระเจ้า ถ้าเป็นเมืองจริงแล้วจำต้องมีคูเมืองและเชิงเทิน
รวมทั้งศาสนสถานประจำเมืองอันก่อสร้างด้วยวัคทีที่ถาวร
คือ อิฐหรือหิน ถ้าเราหันไปดูประเทศเพื่อนบ้านของเรา
เช่นประเทศพม่าและกัมพูชา เมืองโบราณของเขาย่อมมี
ลักษณะดังกล่าว แม้แต่ในประเทศไทยเราเองก็มี เช่น
เมืองโบราณที่อำเภออุทอง จังหวัดสุพรรณบุรี และ
กำแพงแก้ว จังหวัดราชบุรี เป็นต้น ฉะนั้นถ้าเป็นเมือง
ราชธานีที่สำคัญ ดังตำนานหรือจดหมายเหตุเหล่านั้น
อ้างอิง ก็ควรจะมีหลักฐานเหลืออยู่ให้ค้นพบได้ แม้ไม่
มีอยู่บนดิน ก็อาจจะเหลืออยู่ในรูปถ่ายทางอากาศ การ
กล่าวแต่เพียงว่า “มี แต่พังลงแม่น้ำโขงไปหมดแล้ว”
หรือ “ถล่มเป็นหนองไปหมดแล้ว” นั้นหาไม่ประโยชน์
อันใดไม่ ในประเทศอินเดียเขามีวิสุทธิฐานสูงมากก่อนจึง
ชุกกัน หรือในประเทศอิสราเอล เขามีคัมภีร์ไบเบิล
อันเป็นคัมภีร์ทางศาสนาคริสต์เขียนอยู่ เขาก็ยังไม่เชื่อคือ
ต่อเมื่อเขาชุกไปพบหลักฐานสนับสนุนข้อความในคัมภีร์

๕๒

ไบเบิ้ล เขาจึงจะยอมรับว่าข้อความในคัมภีร์ไบเบิ้ลตอน
นั้นเชื่อถือได้

เกี่ยวกับ เรื่อง คำานาน หรือ จดหมาย เหตุ พิน เมือง
เหล่านี้ ยังมีข้อหนึ่งที่เรากควรระวัง คือบางที่เรื่องเป็น
เรื่องเดียวกันแต่ผู้แต่งหรือรวบรวมได้ขึ้นมา ๒ ทาง เมื่อ
ผู้แต่งหรือรวบรวมเชื่อเสียแล้วว่าเป็นคนละเรื่อง จึงจำ
ก้องเขียนขึ้นเป็น ๒ เรื่อง และให้ศักราชไว้ผิดกัน ผู้ที่
ตรวจสอบหรือสอบค้นถ้าสอบสวนได้ความว่าศักราชเป็น
คนละศักราช แล้วจึงลงความเห็นว่าเป็นความจริง ควร
เชื่อถือได้ทั้งสองเรื่องนั้น ก็หมายความว่าหลงผิดตามผู้
แต่งหรือผู้รวบรวมคำานาน หรือ จดหมายเหตุเหล่านี้ ไป
เท่านั้นเอง ไม่มีทางที่จะเป็นอย่างอื่นไปได้

หนังสือต่าง ๆ ที่ผู้เขียนขึ้นในสมัยปัจจุบัน
หมื่น ขาพ.จำได้เห็น บางท่าน เขียนบทความเกี่ยวกับวิชา
โบราณคดี เป็นทำนองว่าไม่ควรจะเชื่อถือหนังสือที่ฝรั่ง
แต่ง ควรจะเชื่อถือหนังสือที่ไทยแต่งเท่านั้น ความเห็น
เช่นนี้เป็นเรื่องเหลวไหลไร้สาระ เพราะเหตุว่าความรู้

๕๓

ห้ามการจำกัดเชื้อชาติไม่ จะเป็นไทยหรือฝรั่งแต่ไม่
สำคัญ ความสำคัญอยู่ที่ว่าผู้ใช้หลักฐานอันควรเชื่อถือ
ยิ่งกว่ากัน และใช้วิจารณ์อันเที่ยงธรรมไม่ลำเอียง
ข้างหาก เรื่องความรู้ไม่มีการจำกัดเชื้อชาตินี้ ข้าพเจ้า
ขอนำเอาพระนิพนธ์ของสมเด็จพระยาคำรงราชานุ-
ภาพ ที่ทรงไว้เกี่ยวกับศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์
ตีพิมพ์ในหนังสือโบราณวัตถุในพิพิธภัณฑสถาน สำหรับ
พระนคร พ.ศ. ๒๔๗๑ มาลงไว้ก่อนนี้ 'ข้าพเจ้าเคย
ได้เห็นหนังสือซึ่งกล่าวถึงศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์
ฝรั่งแท้ก็มี ไทยแท้ก็มี กล่าวความชวนให้ผู้ซึ่งไม่ทราบ
ความจริงเข้าใจผิดอยู่เนื่อง ๆ บ้างกล่าวประหนึ่งว่ากร
ทั้ง ปวง ของ ราช บัณฑิตยสภา สำเร็จ ได้แค่ ค้วย อา คัย
ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ บ้างก็กล่าวประหนึ่งว่าไม่
เห็นควรจะต้องมีศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ ไว้ในราช-
บัณฑิตยสภาทั้งนี้ เห็นห่างกับความจริงทั้งสองอย่าง
การของราชบัณฑิตยสภาถ้าว่ารวบยอดก็คือหาวิชาความ
รู้อันเนื่องด้วยประเทศสยามนี้เป็นสำคัญ ทั้งที่จะพึงหาได้
ในประเทศนี้เองหรือหาได้ในประเทศอื่น ผู้ที่อยู่ใน

ราชบัณฑิตยสภาใครชำนาญทางไหนก็หาในทางนั้นเอามา
ช่วยกันตรวจตราวินิจฉัยหรือดำเนินการตกแต่งจัดสรรก็
ช่วยกันศึกษาค้นคว้าจัดทำตามถนัด จะแยกให้ขาดว่าเป็น
ของใครทำแต่โดยลำพังตนเองนั้นหาได้ไม่ ถ้าแยกกันเสีย
เป็นส่วนตัวบรรดาการที่ทำมาก็เห็นจะไม่มีอันใดสำเร็จ
ประโยชน์ได้สักอย่างหนึ่ง ส่วนความรู้ก็เช่นเดียวกัน
ถ้ามีวังเกยจคนซึ่งเป็นคนชาติอื่นก็ถือว่าดีทางที่จะหา
ความรู้ให้สิ้นเชิง หาเป็นประโยชน์อันใดไม่ เพราะ
ฉะนั้นถึงศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเคส์ จะเกิดเป็นไทยหรือ
เป็นชาติใดก็ตาม เมื่อมีความรู้แล้วสามารถใช้ความรู้ให้
เป็นประโยชน์แก่ประเทศสยามได้คงทำมา ก็คงนับว่า
เป็นผู้มีความชอบอันควรสรรเสริญ”

ข้าพเจ้าหวังว่า ท่านที่ สนใจใน วิชา โบราณคดีทั้ง
หลายจะได้อ่านบทความนี้และลองใคร่ครวญดู ถ้าหากว่า
ท่านผู้ใดมีความเห็นคัดค้านหรือต้องการจะอธิบายข้อความ
ข้างต้นให้ละเอียดออกไปอีกแล้ว ข้าพเจ้าก็มีความยินดี
ที่จะรับฟังอยู่เสมอ